

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Kortárs tematikák tendenciái elméletben és gyakorlatban 1
Németh Krisztina – Intermédia szak

A Jókai-feles

2023/2024/1

tartalom:
A témaválasztás indoklása
Kutatási módszer
Referenciák
A munka bemutatása

Témaválasztás indoklása:

Kezdetben a téma talált meg engem és az egészel azért kezdtem foglalkozni, mert a szokásos útvonalon, amin haza járok, észrevettem egy graffitit.

(Graffiti a Bartók Béla út 2. alatt.)

Miután sokat foglalkoztatott, hogy létezik-e ilyen feles utána néztem a Google-n és miután semmi találatot nem adott a kereső arra, hogy 'Jókai feles' elkezdtem utána járni milyen módon kapcsolódhat a magyar irodalom jeles alakja az alkoholhoz.

A graffitiről magáról nem sokat tudok, csak hogy az interneten elérhető Google felhasználók fotói alapján maximum 2 éve került oda a felirat. Az írásmód pedig arra enged következtetni, hogy nem egy előre eltervezett alkotásról van szó, hanem valamilyen ad-hoc, akár valamilyen szer befolyásoltsága alatt született gondolat kinyilvánítása lehetett a cél. De még is, mire gondolhatott a költő?

Őszintén, bár szerettem az irodalmat, nem nagyon figyeltem oda Jókainál vagy pont hiányoztam akkor az iskolából, úgyhogy arra gondoltam itt az alkalom, hogy kicsit közelebbről megismerkedjek vele és munkásságával.

Kutatási módszer:

Kezdetben arra voltam kíváncsi, hogy milyen viszonyban volt az alkohollal az író és politikus. (Biztosan nem csak kávé szűrőcsöttek a Pilvaxban a forradalom idején.)

„A Pilvaxban ma is őriznek egy 1848-ból származó kézzel írott étel és bor árjegyzéket – magától a tulajdonostól -, ami bizonyítja, hogy a hajdani kávéházban bőséges választékból lehetett szemezgetni. Levesek, főzelékek, halak, tojásételek, marhahúsok, becsináltak, tészták, csemegék, sülték és saláták, hideg ételek, befőttek, belföldi borok, fehérek és veresek, csemegeborok és palackos ser is a vendégek elégedettségét szolgálták. Erről még Petőfi barátja, Lauka Gusztáv is említést tett: „Az italokon kívül a Pilvaxban – mint ahogy akkoriban szokás volt – kolbászt és virslit is lehetett fogyasztani, a kávé mellé pedig kuglófot és kalácsot. A kávé mellett tejet, csokoládét, teát, valamint limonádét, rozsolistát – ez édeslikőr -, borlevest, mandulatejet és puncsot is felszolgáltak” – sorolta.”¹

De mióta iszunk felest? Magyarországon a decimális úrmérték az Osztrák-Magyar Monarchia idején 1876-ban vált elterjedté, de már 1871-ben törvénykeztek erről. Az úrmérték elfogadása Franciaországból indult 1799 decemberében, nem sokkal azután, hogy Napóleon magához ragadta a hatalmat az 1789-es forradalom és azt követő 10 éves politikai rendszerváltások, jakobinus terror és államcsődök után. Tehát ha a Pilvaxban még nem is feleseztek az ifjú forradalmárok, Jókai Mór 51 évesen már találkozhatott ezzel a mértékegységgel.^{2 3}

A nemzetközileg is nagy hírnévnek örvendő írónkról Mikszáth Kálmán – Jókai Mór élete és kora című könyvében emlékezett meg egészen részletesen. Ebben a könyvben találtam néhány feljegyzést arról, mit ivott a művész úr:

„Egy udvari estélyen összejött József főherceggel, ki igen kordiólisán ismerkedett meg velem s felemlgetvén egymás közt a világ romlandóságát, mint afféle bús magyarok sopánkodtatnak, hogy hejh, kivesztek már az igazi mulatságok, nincsenek már azok a jóízű búcsúk, névnapok, szüreti dínomdánomok, mint azelőtt.

- No, hát tudja mit - mondta a főherceg -, jöjjön el hozzám Alcsutra szüretre. Hát csinálunk valamit.

A következő évben aztán el is ment Jókai és hetedhét megyére szóló mulatságot csapott a főherceg a legnagyobb magyar költő tiszteletére egy pár napon át.”⁴

„Most többet forog emberek közt, mint bármikor. Nyáron bejár a Svábhegyről és a Petánovicsban ebédelget, hol mindig kialakul körülötte egy kis víg kompánia, amelyben jól érzi magát. Ha a hegyen marad, odahív magának vendégeket s folyik a nagy tarokkozás és falusias borozgatás délutánoként a Pestre néző verandán. A játékban rendszeren ő veszít, mert ugrál és rosszul játszik. Emiatt aztán szidja a partnereket a játék végén. »Tolvajok, mindenből kifosztottatok, most már legalább egyétek meg a vacsorámat is.« Partnerei közül Nedeczkyvel szeret legjobban évelődni. Mindjárt »Gonosz Pista« a neve, ha kontrázza,

¹ <https://egerhirek.hu/2021/03/14/ezt-ettek-ittak-petofiek-a-forradalom-napian/bulvar/egerhirek>

² https://en.wikipedia.org/wiki/International_System_of_Units_-_History

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Metrication_-_Chronology

⁴ https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/04/44/dd/1/jokai_mor_elete_es_kora.pdf (220. o.)

másnak csak annyit mond, hogy »Dagadj meg«. A borcskát, mióta vénebb lett (ő is, meg a bor is), sűrűn kóstolgatja társaságban vagy vacsora közben, a konyakot pedig még a bornál is jobban szereti, de a dohányzásra nem bírta rászoktatni a rossz társaság, ahelyett egy kis burnót szippant apjától rámaradt rózsafaszelencéjéből. Kedves, bizalmas vendégeit a szent János áldásának kiürítése után, kampós botját véve, rendszerint a kapuig kíséri, tréfásan búcsúzva: »Kíméljétek meg máskor a házamat!“⁵

„Másnap május 4-én azonban javulás látszott bekövetkezni. Jókai eszméleténél volt, csak a feje fájt kissé, de semmi más fájdalmat nem érzett. Ágyában fekvé kedves elmésségével és szelídségével társalgott. »Milyen jó dolgom van, konyakkal, szamorodnival gyógyítanak!“⁶

Illetve Ady így közvetíti a Magyar Pimodánban: „ebédeltünk egyszer, pezsgős ebéden, igaz, már Grósz Bella idejében, amikor a mi fejedelmünk sűrűn csókolta meg pezsgő közben is a belső zsebből ki-kirántott konyakos üveget.“⁷

Ebből arra a következtetésre jutottam, hogy a borra és annak nemesebb párlatára a konyakra esküdött igazán a költő, ami igazán elegáns (és ha eredeti konyakot ivott drága is). Miután közelebről megismertem alanyunkat, kerestem néhány képet, hogy hogyan is nézett ki a bulik központi figurája szórakozás közben.

Jókai a hortobágyi csárda udvarán Rimóczi Lajos hegedűjátékát hallgatja. A felvétel 1889. május 21-én készült. (A Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona)

⁵ https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/04/44/dd/1/jokai_mor_elete_es_kora.pdf (246. o.)

⁶ https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/04/44/dd/1/jokai_mor_elete_es_kora.pdf (258. o.)

⁷ <https://www.irodalmijelen.hu/2011-feb-18-0635/gyermek-koraifjukorunk-nagy-mesemondoja-jokai-mor>

Gárdonyi Géza Baráti körben A ritka fotón, a feltételezések szerint: Gárdonyi Géza és Móricz Zsigmond a két álló alak. Majd balról jobbra Bródy Sándor, Mikszáth Kálmán, Szabolcska Mihály és Jókai Mór láthatók.

Jókai svábhegyi kertjében (II. Költő u. 21.) szüret idején. 1910.

A következő állomása a kutatásomnak az volt, hogy az irodalmi munkáit is górcső alá vettem. Az interneten való keresgélésem eredményeképp fedeztem fel, hogy többen hozzák összefüggésbe Jules Verne-vel és az ő sci-fi irodalmával. Bár nagyon érdeklődő volt a természet a tudományok világa iránt, Vernével ellentétben az ő írásai kevésbé támaszkodtak a tudományos alapokra, inkább Verne paródiákat írt, illetve a fantasztikus irodalom híve volt. Több regényében és novellájában talált ki misztikus lényeket és ezeket különböző tulajdonságokkal és mitológiákkal ruházta fel.

Az alkohol tematikáján tovább keresve találtam rá Óceánia című regényére, amiben leírva megtaláltam azt a szörnyeteget, ami a legrelevánsabbnak tűnik a témát illetően, nevezetesen a 'Homo diluvii'-t.

...Az Oceania a Boldogság furcsa szigetére sodorja főhősét, Bar Noémit. A „paradicsom földének” látszó országban hihetetlen bőségben termő fákat és növényeket találnak, ám lakói korántsem paradicsomi lények: a fiatal férfiak kopasz, ráncos, görnyedt vénembereknek tűnnek, míg a hölgyek feltűnő szépségükkel utalnak a torzulásra. Életüket a testi szükségletek kielégítésével (evés, ivás, szeretkezés) és egyéb földi örömszereléssel töltik. Triton városában, ahol kábító zene és részegítő ital várja az arra tévedőt, él egy szörny, mely az évet, egy napot kivéve, alvással tölti, ezen napon pedig felfal egy „kájben elhalt, megőrült” férfit.

Íme a szörny:

„ülve is négy ölnyi magas, lábai aránytalanul rövidek, míg hosszú könyökei térdein nyugszanak. Egész testét kékeszöld pikkelybőr fedi, milyen a tengeri kigyóké, mely a vénségtől vastag ráncokat vetett. Arca hasonlít az emberi archoz, a bőr világosabb kék rajta, mint a test egyéb részein, s pisze, alig kiálló orránál fényesre megfeszül, homloka alacsony, lenyomott, szemcsontjai alól két kiülő szemcsillag mered elő, oly hideg, mint a kő, a rubin fájó piros színével, mely körül fényes aranykarika látszik, mint a halaknál, szája ajkak nélkül, csak akkor látszik, ha felnyitja azt, s akkor szélesen elnyúlik apró gömbölyű két füléig, miket vékony hártya takar.

Fejét fényes arany korona ékesíti négy felálló hegyes szarvval, derekát gyémántos hímzett lepel övezi, melly alól hosszú fésű-gerinczes gyílfark nyúlik le a trón alá kunkorodva. Így ül mozdulatlanul a szörny évről évre arany karszékében. ...”

A szörny Triton templomában él és nem különösebben egy veszélyes fenevad, hiszen „A lomha szörnyeteg csak hangjában s ijesztő alakjában bírja minden erejét, egy gyermeket nem volna képes megölni, ha az szemébe merné mondani, hogy tőle nem fél; és mégis úgy reszket előtte az egész nép.”

A nép az ő tiszteletére választja ki minden évben Teczkatlepoka-t, azt a gyönyörű férfit, aki, ha elfogadja a szépséges és buja szüektől a titulust, ami azzal jár, hogy egy évig féktelen örömet leli mindenben, mígnem a végkimerüléshez közeli állapotban végzi, felkínálják a Homo diluvii-nak.^{8 9}

⁸ <https://sites.google.com/site/scifitort/tanulmanyok/zsoldos-julia-jokai-mor-es-a-sci-fi>

⁹ <https://mek.oszk.hu/19600/19649/19649.pdf> (VIII. fejezettől (91.o) -IX. fejezet (109. o.)

A Kutatás közben keresgéltem a Petőfi Irodalmi Múzeum adatbázisában, hátha találok Jókai Mórtól néhány saját illusztrációt, mert olvastam, hogy előszeretettel készítet rajzokat a munkáihoz. Sajnos általa készített illusztrációt nem találtam, de a relikviák között néhány díszpoharat igen, amik közül a legjobban Jókai kókusz-héj pohara tetszett meg, ami azért is vág szintén a témába, mert épp az Óceániában olvastam a következő mondatot:

„A fán levő férfi észreuvé a jövevényeket, s néhány kókuszdiót hajítva az ordító szörny torkába, lemászott a fáról.”

Ebből akár konyakozni is lehet. Lelki szemeim előtt látom, ahogy Jókai Mór az Óceánia kéziratai előtt tölt magának egy felest a kókusz-héj poharába és a Cognak borvidék ízével és illatával egy romantikus felfedezőútra indul egy egzotikus és boldog szigetre.

Konklúzió:

A teljesség igénye nélkül eddig ennyiben találtam kapcsolatot Jókai és a feles témája között. Természetesen nem lehetek biztos abban, hogy a graffiti elkészítője Jókai szakértő és tudván, hogy a nemzet nagy írója mennyire szerette a konyakot, ennek állított emléket a kiírással, de az biztos, hogy valamiért odakerült. A Krúdy-fröccs (9:1), a Puskás-fröccs (6:3) és a Deák-bólé (kevés bor, sok szóda) mellett a Jókai-feles is elférne egy itallapon valamilyen formában.

Elsőként a Homo Diluvii-t szeretném kárpilleg megjeleníteni, az alapján ahogyan Jókai leírta az Óceániában. Tudom, hogy ez a referenciákkal nehezen lesz kapcsolatba hozható, hiszen szövegesen elég konkrétan le van írva a lény, viszont kép még nincs róla.

Referenciák:

Amikor először elgondolkodtam, hogy a választott témával kapcsolatban mit alkotnék szívesen, nem zártam ki, hogy megalkossam a tökéletes „Jókai felest” amennyiben nem létezik. Arra gondoltam, hogy a leírások alapján a szörny vörös szemei és a konyak (-ami ugye Jókai kedvence.) tölgyfahordós érlelése miatti vörös színe, szépen összefüggésbe kerülhetne egy díszes üvegű Homo diluvii-n.

Amikor a csomagoláson, illetve a termék esztétikáján kezdtem gondolkodni akkor a Bacardi rum denevéres logója jutott eszembe először. Ugyan nem szörny, de a denevérek megítélésének sem tett túl jót Drakula. Ekkor találtam rá, hogy miért is lett ennek a szeszes italnak már a cég 1862-es alapításától kezdve denevér a védjegye.

„A Bacardi-t 1862. február 4-én alapította Don Facundo Bacardí Massó Santiago de Cubában, amikor egy kis lepárlót vásárolt, és forradalmasította a rumgyártást, hogy egy könnyű, lágy testű italt hozzon létre - amit a világ ma a BACARDÍ® rumként ismer. Facundo felesége, Doña Amalia észrevesz egy denevér kolóniát a lepárlógerendák között, és miután felismeri, hogy a spanyol és kubai Taíno indiánok számára milyen fontos szimbólum, az egészség, a családi egység és a jó szerencse szempontjából, azt javasolja, hogy a denevért válasszák a BACARDÍ rum szimbólumává, így hamarosan a helyiek már az "el ron del murcielago" - a denevér rumja - néven kérték az italt.”¹⁰

A Fireball Cinnamon Whiskey egy amerikai whiskey márka, aminek logójában fő és egyetlen eleme egy hatalmas égő fejű lény. A szerzők elképzelése szerint ez egy tűzokádó sárkány - legalábbis a márka ötlete gyakran említi a sárkányokat különböző összefüggésekben. De kinézetében a mitikus szörny nagyon hasonlít egy démonra. Ezt a verziót megerősíti az alkoholos ital mottójában szereplő pokol említése. Mindkét feltételezés indokolt, mert a tűzzel kapcsolatba hozhatóak: a sárkány lángot okád, míg a démon forró pokolban él. Így a gyártó azt kívánta bemutatni, hogy az alkohol fűszeres ízű és erős, ég, ha meggyújtják. Számomra ez a lény hasonlít talán a legjobban a Homo diluvii-hoz a leírás alapján a már létező szeszesital designok közül.¹¹

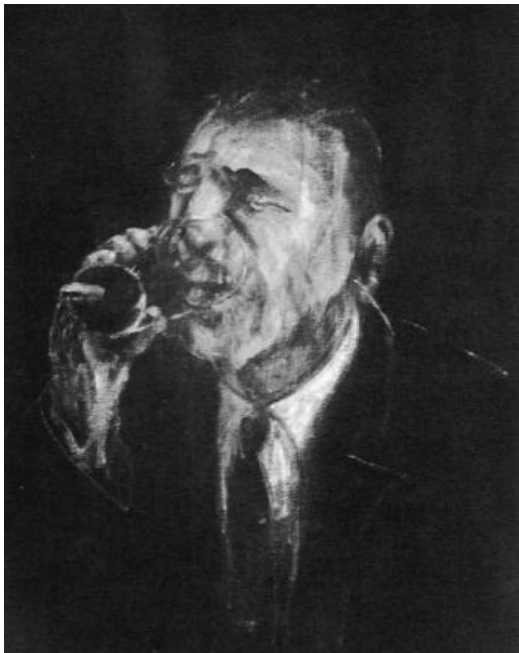
¹⁰ <https://www.bacardi.com/us/en/culture/history/>

¹¹ <https://logos-world.net/fireball-logo/>

Amikor referenciát kerestem a témához, először George Cruikshank - The Worship of Bacchus (1860–2) munkájára akadtam rá.

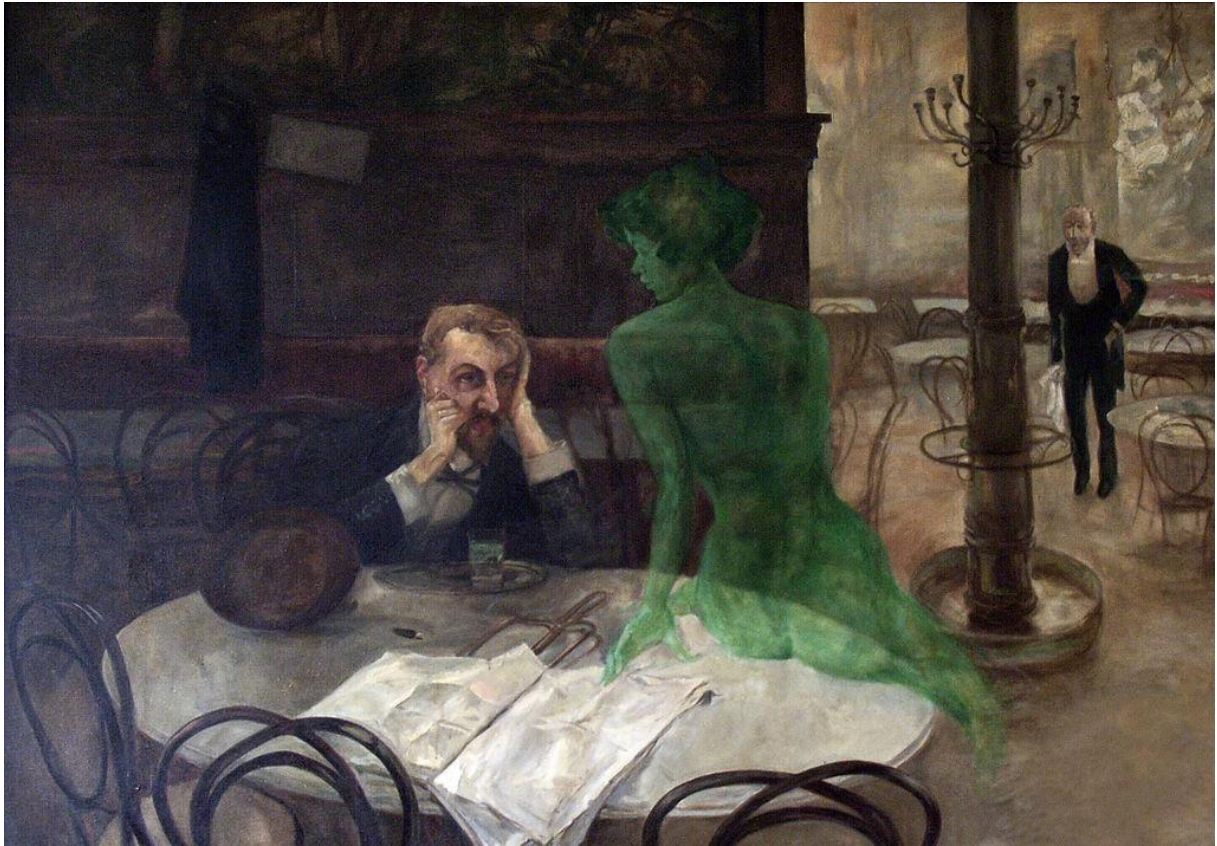
Az óriási panorámán minden osztály ábrázolva van és minden osztály megkapja a magáét Cruikshanktól. Amit sajátos nézete tesz különlegessé, az az, hogy minden résztvevő valamilyen mértékben áldozata a függőségének, és a legnagyobb áldozatok követik el a legrosszabb atrocitásokat.¹²

Francis Bacon – Man Drinking (Portrait Of David Sylvester) 1955

¹² <https://www.theguardian.com/artanddesign/2010/jun/05/worship-bacchus-cruikshank-rude-britannia>

Bacon képei leginkább az alkotó alkoholizmusa miatt és a gyakran „démonizált” ember ábrázolásai miatt jutottak eszembe.

Viktor Oliva, The Absinthe Drinker, 1901

Albert Maignan - La muse verte

Az abszint külön gyűjtést érdemelne, annyira imádták az impresszionisták. Henri de Toulouse-Lautrec kedvenc itala állítólag a „földrengés” cocktail volt, aminek összetevői 1:1 arányban abszint és konyak volt.

Pablo Picasso Copa de absenta, 1914. Madrid

William Hogarth - Beer Street and Gin Lane 1751

A munka bemutatása:

A kutatást egy nagy anyaggyűjtéssel kezdtem. Nem hiszem, hogy az óra keretein belül lesz kivitelezve az, ami végül teljes egészében kikerekedik belőle, kíváncsi vagyok mennyiféleképpen tudok hozzá nyúlni ehhez a feleshez.

Az idei tanévben részt vettem egy Artpool-os kutatásban. Ennek a tevékenységemnek az okán használtam az Artpool adatbázisát és azon belül a fogalomtárat ¹³, ahol megtaláltam az individuális mitológiák tendenciáját, mint irányzatot. Kezdetben ezt kapcsoltam össze a készülő művel. Az Artpool-ban a véletlen jelenségekkel foglalkoztam leginkább, aminek következtében pedig eljutottam a folytatott művészet (add to art) irányzatához ¹⁴, ami inkább egy hosszútávú célként van jelen számomra a Jókai-feles témájában. Szeretném magamat kihívás elé állítani, hogy lehetőleg minél több változatos médiumú munka születhessen az alap felvetésből. (Így például már szerveződik a Jókai-feles kocsmatúra, ahol továbbra is próbálunk majd többet megtudni a jelenségről a vendégektől, pultosoktól, pincérektől.)

Az első vázlatot A/5 méretben készítettem:

¹³ <https://artpool.hu/Research/kutatolap.html>

¹⁴ <https://artpool.hu/veletlen/naplo/1014.html>

Egyrészt azért ennyire emberi formában gondolkodtam, mert a regényben is az a pláne a szörnyben, hogy isten leginkább őt teremtette az ember mintájára a szigeten lévő élőlények közül.

A következő rajzon (kisebb, mint A/5) Szerettem volna tovább gondolni a szörnyet. Próbáltam fenyegetőbb, gonoszabb képet alkotni róla. Közben sokat gondolkodtam, miért ragaszkodom annyira ahhoz, hogy szemből profilból jelenítsem meg. -Úgy gondoltam, hogy a Homo Diluvii talán akkor a legijesztőbb, amikor az embernek szembe kell vele néznie. Akár csak a függőségekkel.

Ezek után megpróbáltam ismét egy másik méretben, másik technikával leképezni a rémet. Áttértem a száraz pasztellkrétára és az A/2-es ívre. (Sorozat kép a folyamatokról.)

A továbbiakban még több variációt tervezek készíteni. Még keresem a karakterét a lénynek. Olyan arcot szeretnék készíteni, ami egyértelműen rossz érzést kelt a nézőben, még akkor is, ha nem vicssorog ezer foggal.